

СУМИРАН ТРЕТИОТ ИЗВЕШТАЈ ЗА НАПРЕДОК ВО ОБЛАСТ ЖИВОТНА СРЕДИНА ОБЈАВЕН ОД ЕКОНОМСКАТА КОМИСИЈА ЗА ЕВРОПА ВО РАМКИ НА ОН

На 4 ноември 2019 г. (понеделник), пред претставници од институциите и медиумите и само двајца претставници од граѓанскиот сектор (од кои едниот вработен во УНДП – координатор на настанот), се презентираше третиот по ред извештај за напредок на Македонија во област животна средина објавен од Економската комисија за Европа во рамки на Обединетите Нации во кој, парадоксално, еден од аспектите што е предмет на оценка е и ефективното информирање на јавноста за прашања од областа на животната средина.

Во извештајот е даден преглед на напредокот во управувањето со животната средина на земјата, како и спроведувањето на препораките од претходниот извештај за напредок од 2011 г. Во извештајот се оценуваат законите и останатите прописи, (не)зазеленувањето на македонската економија, мониторингот на животната средина, (не)учеството на јавноста во процесите поврзани со животната средина и едукација за одржлив развој. Понатаму, во извештајот се обрнува внимание на аспекти кои се од особена важност за земјата, како на пример, што е преземено во однос на аерозагадувањето, зачувувањето и унапредувањето на биолошката разновидност и заштитените подрачја, како и управувањето со водите, отпадот и хемикалиите. Во извештајот е вклучена и анализа на политиките и финансиските средства определени за мерките за адаптација и митигација на климатските промени и вклученост на земјата во интернационални механизми. Дополнително, во извештајот е опфатена и анализа на (не)реализацијата на [Целите за одржлив развој](#), вклучително проценка на релевантните цели и препораки поврзани со реализацијата на Целите за одржлив развој.

Накучо, констатирано е дека земјата исклучително бавно напредува и во донесување на потребната законска рамка и во нејзиното спроведување. Дополнително, во поглед на усвојувањето и реализацијата на целите за одржлив развој не е направено речиси ништо.

Подетално, ги издвојуваме најважните факти, по заглавјата од извештајот.

Цели за одржлив развој

Формалната институционална рамка за координација на имплементацијата и мониторингот на Целите за одржлив развој од Агендата 2030 за одржлив развој постои, но е неактивна. Националната институционална рамка ја сочинуваат кабинетот на заменик министерот за економски прашања и координација со економските сектори и Националниот совет за одржлив развој.

Националната рамка на прописи е сè уште во развојна фаза. Ниту еден документ усвоен на национално ниво не ги одразува Целите за одржлив развој. Се прават напори да се ажурира Националната стратегија за одржлив развој од 2010 година што го опфаќа периодот 2010-2030, така што Целите за одржлив развој ќе се наметнат како приоритетна политика. Во текот на 2016 г. е направена т.н. Брза анализа на пропусти (Rapid Gap Assessment) во тек на консултативен процес со повеќе чинители, но проценката ниту е усвоена ниту ѝ е достапна на јавноста, министерствата и чинителите. Земјата нема направено никаков посебен напор да ги наметне како приоритетни Целите за одржлив развој во одделните секторски политики.

Правна и институционална рамка

Земјата сè уште не успева доследно да ги спроведува постоечките закони особено во делот на издавањето дозволи, оценувањето на напредокот во областа животна средина, управувањето со отпадот, со заштитените подрачја и бучавата.

Иако е забележан извесен напредок во интеграцијата на принципите за зачувување на животната средина во легислативата на различни сектори, истиот е ограничен на секторите просторно планирање, рударство и туризам, и е недоволен во секторите енергетика, индустрија, земјоделство, транспорт и здравство. Не се искористува целосно потенцијалот на механизмот за интесекторски консултации што претходи на усвојувањето на закони, измени на закони и секундарна легислатива, чијашто цел е да се поддржи што поголема вклученост на принципите на зачувување на животната средина во економските сектори.

Македонија започна да ги интегрира принципите за зачувување на животната средина во секторските политики, но сепак на несоодветно ниво. Овие принципи се слабо одразени во секторите просторно планирање и енергетски развој. Имплементацијата на цели поврзани со зачувување на животната средина во секторите шумарство, транспорт, земјоделство и здравство се оценува како недоволна. Не постои никаква политика во која е одразено како рударството влијае врз животната средина, иако во јавноста има голема загриженост за влијанието на новите рудници.

Во изминатите пет години се има зголемено бројот на национални плански документи за кои е изработена Стратегиска оцена на животната средина (СОЖС/SEA). Сепак, дел од планските документи што ги изработуваат одделни министерства се усвојуваат без СОЖС и покрај законската обврска за изработка на овој документ. Проблематичен е и квалитетот на СОЖС. Нема редовни обуки ниту градење на капацитетите за изработка на СОЖС на национално или локално ниво.

Општините се соочуваат со големи потешкотии при спроведувањето на политиките поврзани со животната средина. Министерството за животна средина и просторно планирање не им обезбедува соодветна помош и насоки. Министерството не организира редовни консултации и состаноци ниту специјализирани обуки за единиците на локална самоуправа (ЕЛСи) поврзани со политики за животна средина.

Регулаторни механизми и механизми за обезбедување усогласеност

Не се применуваат релевантни најдобри практики за контрола на издадените А и Б дозволи. Законите и подзаконските акти кои се усвојуваат не се спроведуваат. Извештаите од инспекциските надзори не се јавно достапни или се застарени. Извештаите од самостојниот надзор што се поднесуваат секоја година од операторите на инсталациите не ги одобрува Државниот инспекторат за животна средина и не се вклучени во Регистарот на испуштање и пренос на загадувачки материји (РИПЗ).

Постојната процедура, во согласност со која Министерството и изготвува и спроведува политики, каде што спаѓа и издавањето на дозволи, ги води процесите студија за оцена на влијанието врз животната средина (СОВЖС) и елаборат за заштита на животна средина, спроведува мониторинг, оценува и известува; е спротивна на добрите практики во управување со животната средина и на овој начин се ограничува пристапот до правда при процесот на носење одлуки во сферата.

Зазеленување на економијата

Принципот „загадувачот плаќа“ е втемелен во легислативата, но не се применува соодветно. Главниот инструмент со кој може да се влијае врз степенот на загаденост на воздухот и водите е регулатива (управување и контрола) во комбинација со најдобри достапни техники. Рамната стапка за наплата без оглед на типот на загадувачка супстанца што е

интегрирана во цените на дозволи не ги поттикнува претпријатијата да преминат на почиста технологија. Недостастува ефективен финансиски поттик во форма на данок за животна средина.

Мониторинг и информирање за животната средина

Мониторингот на биодиверзитетот се спроведува ад хок во зависност од достапните фондови од меѓународни проекти. Повеќето од активностите поврзани со споделување информации се обезбедени преку обврски од мултилатерални договори за животна средина и во посебни подрачја. Не постои сеопфатен мониторинг на шумите ниту инвентар на шуми.

Демократија во област животна средина и образование за одржлив развој

На јавноста ѝ се достапни информации од област животна средина што ги објавува Министерството за животна средина и просторно планирање. Меѓутоа, дел од информациите се застарени или не може лесно да се најдат. На веб-страниците на други јавни институции во голема мера нема пристап до информации од област животна средина. На јавноста не ѝ се бесплатно достапни консолидирани верзии од закони и секундарна легислатива.

Граѓанскиот сектор не е доволно информиран во однос на достапноста на информациите од област животна средина ниту во однос на процедурите за да дојде до такви информации. Пристапот на јавноста до информации поврзани со животната средина во голема мера би се подобрил доколку се обезбеди е-портал кој е слободен, редовно ажуриран и лесен за употреба.

Недостигаат бројни ефективни процедури за вклучување на јавноста, а оние кои постојат не се во согласност со Конвенцијата за пристап до информации, учество на јавноста во процесите на носење одлуки и пристап до правда во област животна средина (Архуска Конвенција). Ваквите процедури најчесто се воспоставени за активности како СОВЖС, СОЖС и интегрираните еколошки дозволи. Не е до крај обезбедено ефективно учество на јавноста при јавни расправи. Сепак, јавноста има право да ја преиспитува секоја одлука пред Комисијата за одлучување во управна постапка и постапка од работен однос во втор степен.

Пристап до правда во област животна средина се промовира уште од 2012 г., но главно како проектна активност за да се развијат капацитетите на судството и на граѓанските организации. Владините, судските и телата за независна ревизија немаат доволно знаење, капацитет и експертиза да промовираат и да спроведуваат ефективен пристап до правда во област животна средина.

Јавноста има право да поднесува претставки во област животна средина до Народниот правобранител пред да одлучи дали ќе отпочне судска постапка. Роковите за спроведување конкретни активности поврзани со животната средина при сложени судски одлуки – 30 дена за отпочнување управен спор против управен акт и 15 дена за поднесување жалба против првостепенa одлука – можеби се прекратки во комплицирани случаи при кои е потребна опсежна координација на граѓанските организации.

Едукацијата во област животна средина главно ја спроведуваат граѓански организации и тоа преку проектни активности. Има извесен напредок во промовирање на ваквиот тип на образование, особено во основните и средните училишта, главно преку програмата за еко-школи.

Земјата не спроведува процес на едукација за одржлив развој, иако одредени теми од доменот на животната средина и социјални компоненти од одржливиот развој се вклучени во граѓанското образование и се нудат како изборни предмети. Главна пречка за интегрирањето на конзистентна и континуирана едукација за одржлив развој е недостигот на правна рамка или политика за спроведување едукација за одржлив развој.

Климатски промени

Климатските промени не се интегрирани во основното, средното и високото образование. Мерките за подигање на свеста во овој домен главно зависат од донатори кои финансираат проекти. Генералната свест кај јавноста в.в. со климатските промени е ограничена.

Заштита на воздухот

Министерството за животна средина и просторно планирање не обезбедува доволно политичка поддршка за да осигура спроведување на мерките предложени за подобрување на квалитетот на воздухот; ниту за мерките предложени од интерсекторската работна група.

Управување со водите

Се очекува дека водните ресурси на Македонија ќе се намалат. Поради недостиг на точни податоци, можно е индустријата да ги употребува површинските и подземните води на непознат и нерегулиран начин. Се зголемува побарувачката на вода за пиење.

Најголем проблем поврзан со водоснабдувањето е загубата на вода за пиење преку истекувања од деградирани системи за наводнување, недостиг на свест за и на системи за зачувување на водни ресурси, како и недостиг на соодветна санитарна заштита на изворите. Постојните структури за наводнување, постројките и опремата се во лоша состојба. Цената на водата за наводнување не се формира врз основа на количината на потрошена вода, туку врз основа на површината која се наводнува и типот на култура што се наводнува.

Управување со отпад и хемикалии

Од 2008 г. наваму земјата има многу малку напреднато во поглед на развивање инфраструктура за управување со отпад. Постојните општински депонии кои немаат никакви стандарди не ги задоволуваат ни основните критериуми за безбедно одлагање на отпадот. И покрај воспоставувањето на регионални системи за управување со отпад и напредокот на подготвителната работа, ни една од регионалните депонии не е завршена.

Постојните општински депонии кои немаат никакви стандарди ќе продолжат да функционираат најмалку уште неколку години, иако повеќето од нив не ги исполнуваат ни минималните законски критериуми и се предмет на инспекциски надзор при кој се проверуваат само ограничени параметри што не е доволно да се задоволат основните санитарни услови. Недостигот на соодветни депонии го оневозможува контролирањето на општински локации за одлагање на отпадот во согласност со законските стандарди.

Со Стратегијата за управување со отпад од 2008 г. и Националниот план за управување со отпад (2008-2020), како и со релевантната легислатива, се дефинира и се сосредоточува на одделување на отпадот, реупотреба на отпадот и рециклирање, но моментално не се обезбедени соодветни мерки за развој на домашната индустрија за рециклирање.

Собирачите на отпад не се поттикнуваат да го собираат отпадот одделно (по вид) од сите места од каде што го подигаат. Индустријата што користи отпад како суровина во

процесите не е финансиски поттикната да рециклира. Исто така, потрошувачите не се никако поттикнати да купуваат продукти изработени од рециклирани материјали.

Биодиверзитет и заштитени подрачја

Речиси сите природни екосистеми во земјата се под закана, делумно поради климатските промени, но и поради антропоген притисок што резултира со деградација на живеалишта и зголемена опасност од шумски пожари. Загубата на биодиверзитетот продолжува и популации од неколку ретки видови и понатаму се намалуваат. Управувачките пристапи и стратегии кои моментално се применуваат не гарантираат ефективно зачувување на биодиверзитетот.

Заштитените подрачја опфаќале 8,93% од територијата на земјата во 2017 г., што е далеку под минималниот праг од најмалку 17% до 2020 г. како што е наведено во CBD Aichi Biodiversity Target 11. Моменталната национална мрежа на заштитени подрачја не гарантира еколошкиот континуитет и поврзаност, бидејќи не постојат поврзувачки еколошки коридори.

Националната стратегија за заштита на природата 2018 г. со Акционен план за периодот 2017-2027 и Националната стратегија за биолошка разновидност 2018 г. со Акционен план за периодот 2018-2023 година се амбициозни документи. Сепак, неопходно е да се усогласат во однос на временските рокови утврдени за истите активности, кои понекогаш се разликуваат во одделни документи. Останува да се создаде национална политика или програма за зачувување на блатните екосистеми. Во националните просторни планови не се вклучени мерки за заштита и одржливо користење на блатните екосистеми.

Иако во извештајот на доста објективен начин е анализиран (не)напредокот на земјата, не можеме а да не забележиме, дека како показател на успех е претставено основањето на две државни комисији, Комисијата за одлучување во управна постапка и постапка од работен однос во втор степен и Комисијата за заштита на правото на слободен пристап до информации од јавен карактер. И двете комисији подолг временски период беа комплетно нефункционални поради неизбирање нови членови и/или претседател. А по нивното формално проработување, активисти се соочија со непрофесионален однос и практично – никаква корист од овие тела кои наместо да ги штитат, ги уназадуваат правата на граѓаните со изјави од типот „најдете си адвокат ако не знаете како се поднесува жалба“ и слично. **Институциите, телата и органите платени со јавни пари се сервис достапен на граѓаните, не приватни фирми со кои треба да се комуницира преку адвокат! Оттука, не може просто основањето на едно, во реалноста комплетно дисфункционално, тело да се смета како показател на успех.**

Приоритетите подвлечени во извештајот на кои Македонија би требало да се посвети во иднина се: целокупното функционирање на државата да се одвива исклучиво во насока на одржлив развој – од усогласеност на економијата со унапредување на животната средина, до намалување на сиромаштијата, особено енергетската сиромаштија, целосно преориентирање на соларна енергија како обновлив извор за да се намали енергетската зависност и производството на енергија од нечисти и несоодветни извори (јаглен, фосилни горива, вклучително гас, вода), па сè до интегрирање на еко-едукација во редовните програми на сите нивоа на образование.

Целосниот трет по ред извештај за напредокот на Македонија во област животна средина е достапен на следнава [врска](#).

Скратена верзија од извештајот е достапна на следнава [врска](#).